

بررسی و تحلیل آیات جامه‌شناختی عصر جاهلیت

(در بعد اعتقادی و خانوادگی)

دکتر محمد ابراهیم یزدخواستی

استاد حوزه و دانشگاه

سرشناسه: ایزدخواه، محمدابراهیم، ۱۳۳۷-

عنوان و نام پدیدآور: بررسی و تحلیل آیات جملعه شناختی عصر جاهلیت (در بعد اعتقادی و خنوادگی) محمد ابراهیم ایزدخواه

مشخصات نشر: تهران: دانشکده علوم و فنون قرآن تهران، ۱۳۹۳

مشخصات ظاهری: ۶۴۰ ص.

ISBN: 978-600-94488-4-5

قیمت: ۳۳۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتاب: ص. ۶۳۸-۶۴۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: ادیان - مباحثه های قرآنی

موضوع: ادیان - تربیت

موضوع: قرآن - جامعه شناسی

رده بندی کنگر: ۱۳۹۳ الف ۴/الف ۱۰۴ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۸۰۶

- نام کتاب: بررسی و تحلیل آیات جملعه شناختی عصر جاهلیت (در بعد اعتقادی و خنوادگی)
- ناشر: دانشکده علوم و فنون قرآن تهران
- مؤلف: دکتر محمد ابراهیم ایزدخواه
- نوبت چاپ: اول ۱۳۹۳
- چاپ: دژ
- تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
- قیمت: ۳۳۰۰۰ تومان
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۴۸۸-۴-۵

کلیه حقوق چاپ برای ناشر محفوظ است

دانشکده علوم و فنون قرآن تهران

قهرست مطالب

۱۲	چکیده:
۱۵	مقدمه

بخش اول

کلیات

۱۷	فصل اول: بحث مقدماتی
۱۸	بیان سؤال، تعریف موضوع
۱۸	پیشینه بحث «ایجاد مطالعاتی»
۱۹	ضرورت تحقیق اهمیت مطالعاتی
۲۲	خلاصه بخش های کتاب
۲۳	فصل دوم: مفهوم شناسی برخی از واژه های مرتبط
۲۴	جامعه شناسی یا جامعه شناختی
۲۵	قلمرو جامعه شناسی
۲۵	روش های جامعه شناسی
۳۰	فرق بین «شعب» و «قبیله»
۳۴	عرب
۴۲	جزیره العرب
۴۸	فصل سوم: مفهوم شناسی لغوی و کاربردهای قرآنی و روایی
۴۹	مقدمه
۴۹	معنای واژه جهل
۵۳	جاهلیت و محدوده زمانی آن (عصر جاهلیت)
۶۱	کاربرد کلمه «جاهلیه» و اوصاف آن در قرآن
۷۱	تعصباتی خشک
۷۹	جاهل و جاهلیت در روایات

۸۳	جاهلیت جهلاء
۸۴	جمع‌بندی و نتیجه آیات و روایات
۸۵	ویژگی‌های جاهلیت‌ها
۸۵	جاهلیت مدرن یا نوین
۸۸	ویژگی‌های جاهلیت نوین

بخش دوم

ادیان موجود در جامعه جاهلی و مواجهه قرآن با آن‌ها

۹۶	فصل اول: آیین «حنیف» و نقش «حنفاء» در جامعه جاهلی
۹۷	مقدمه
۹۷	معناشناسی واژه «حنیف»
۱۰۲	تفسیر «حنیف» و «حنفاء» در قرآن
۱۱۲	ابراهیم علیه السلام بنیان‌گذار آیین «حنیف»
۱۱۶	چگونگی ابتلاء حضرت ابراهیم علیه السلام به عتق از دین حنیف
۱۳۱	فصل دوم: «صابئین» و نقش آنان در جامعه جاهلی
۱۳۲	مقدمه
۱۳۲	واژه‌شناسی
۱۳۳	«صابئین» چه کسانی هستند؟
۱۳۷	عقاید و تعالیم صابئین
۱۳۹	فرقه‌های صابئی
۱۴۰	«صابئین» در قرآن
۱۴۷	نقش آنان در جامعه عرب جاهلی
۱۴۸	نتیجه اینکه:
۱۴۹	فصل سوم: «یهود» و نقش آنان در جامعه جاهلی
۱۵۰	مقدمه
۱۵۰	واژه‌شناسی «یهود» و «تورات»

.....	مهاجرت یهود به حجاز	۱۵۱
.....	تأثیر یهود بر جامعه جاهلی	۱۵۲
.....	تأثیر یهود از منظر قرآن و مواجهه قرآن با آن	۱۵۴
.....	خلاصه و نتیجه‌گیری	۱۶۷
.....	فصل چهارم: «نصاری» و نقش آنان در جامعه جاهلی	۱۶۹
.....	مقدمه	۱۷۰
.....	شناخت «نصاری»	۱۷۰
.....	خلاصه و نتیجه‌گیری	۱۸۱
.....	فصل پنجم: «مجوس» و نقش آنان در جامعه جاهلی	۱۸۲
.....	مذهب مجوس در عربستان	۱۸۳
.....	مجوس در قرآن	۱۸۳
.....	تأثیر مجوس بر جامعه جاهلی	۱۸۵

بخش دوم

عقاید و آراء جاهلیان دربارهٔ مبداء هستی، معاد و رویارویی قرآن با آن

.....	فصل اول: عقیده به «الله» در جامعه جاهلی	۱۸۸
.....	۱- مقدمه	۱۸۹
.....	۲- واژه‌شناسی کلمه «الله»	۱۹۰
.....	۳- مفهوم الله	۱۹۰
.....	عقاید شرک آلود جاهل	۱۹۱
.....	عقیده به «رحمان» در جامعه جاهلی	۲۰۷
.....	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۲۰۹
.....	فصل دوم: شرک در جامعه جاهلی و مواجهه قرآن با آن	۲۱۰
.....	واژه‌شناسی «شرک»	۲۱۱
.....	۴ علل «شرک» در جامعه جاهلی	۲۱۳
.....	تعبیر به کار برده شده در قرآن درباره «شریکان»	۲۱۶

۲۲۵	برخورد قرآن با مسأله شرک
۲۲۹	مشرکان در جامعه جاهلی و مواجهه قرآن با آنها
۳۳۱	فصل سوم: بت‌پرستی در جامعه جاهلی
۲۳۳	مقدمه
۲۳۶	زمینه پیدایش بت‌پرستی
۲۴۱	حسین کسی که بت‌پرستی را رواج داد
۲۴۳	عاشق بت‌پرستی
۲۵۱	مناسک بت‌پرستان
۲۵۳	قسم خوردن بت‌ها
۲۷۹	رواج شراب‌داری در جامعه جاهلی و تحریم تدریجی آن در اسلام
۲۸۱	«ازلام» و «میسر» در جامعه جاهلی و تحریم آن در اسلام
۲۸۷	تمائیل در قرآن
۲۹۰	بت‌های قوم نوح
۳۲۰	موضع‌گیری پیامبر ﷺ در مقابل بت‌پرستان
۳۳۱	نتیجه‌گیری
۳۳۳	فصل چهارم: پرستش ملائکة در جامعه جاهلی و مواجهه قرآن با آن
۳۳۴	مقدمه
۳۳۴	ماهیت ملائکة از دیدگاه جاهلیان
۳۳۵	عقاید انحرافی جاهلیان درباره ملائکة و رویاروی قرآن با آن
۳۴۳	شفاعت خواهی
۳۴۴	ملائکة، دختران، خدا و برخورد قرآن با آن
۳۴۵	چه تقسیم ناعادلانه‌ای؟
۳۴۸	بررسی و نتیجه‌گیری
۳۴۹	فصل پنجم: پرستش «جنیان» در جاهلیت و مواجهه قرآن با آن
۳۵۱	مقدمه
۳۵۱	واژه شناسی جن

۳۵۳	ماهیت جن
۳۵۵	پرستش «جن» و هدف از آن
۳۶۵	طوایف جنیان
۳۷۰	فصل ششم: شیطان پرستی در جامعه جاهلی
۳۷۱	مقدمه
۳۷۱	معناشناسی «شیطان» و «ابلیس»
۳۷۴	شیطان
۳۷۴	پرستش شیطان و جاهلیت و بررسی علت آن
۳۷۷	شیطان و کارش در قرآن
۳۸۳	فصل هفتم: پرستش در آسمانی در جامعه جاهلی و مواجهه قرآن با آن
۳۸۴	مقدمه
۳۸۴	جایگاه ماه و خورشید زهره در بین جاهلیان
۳۸۵	علت پرستش اجرام
۳۸۷	جایگاه «شعری» و سایر ستارگان
۳۸۹	فصل هشتم: «توتم پرستی» در جامعه جاهلی
۳۹۰	واژه‌شناسی توتم
۳۹۰	«توتم پرستی» در بین جاهلیان
۳۹۶	تقدس دادن به اشیاء
۳۹۸	بیوت مقدسه
۴۰۱	اعتقاد به جبر
۴۰۳	فصل نهم:
۴۰۴	طبیعیان یا دهریه
۴۰۷	انکار معاد و قبول تناسخ
۴۱۲	فصل دهم: مواضع مشرکان در مقابل پیامبر و قرآن
۴۱۳	مواضع مشرکان در مقابل پیامبر
۴۱۶	بهانه‌ها و علل عدم پذیرش اسلام از ناحیه مشرکین

۴۱۹.....	در خواست کارهای خارق‌العاده.....
۴۲۰.....	اطاعت از آباء و اجداد.....
۴۲۱.....	مشرکین رودرروی قرآن.....
۴۲۲.....	ویژگی‌های شخصی پیامبر، عامل رشد اسلام.....

بخش چهارم

خانواده در جاهلیت و اسلام از دیدگاه قرآن

۴۲۹.....	فصل اول: مقدمه از دیدگاه قرآن در جاهلیت و اسلام از دیدگاه قرآن.....
۴۳۰.....	مقدمه.....
۴۳۰.....	ازدواج و تشکیل خانواده.....
۴۳۳.....	مفهوم خانواده در اسلام.....
۴۳۹.....	ازدواج و خانواده در جاهلیت.....
۴۴۰.....	سن ازدواج در جاهلیت و اسلام.....
۴۴۲.....	رسم خواستگاری.....
۴۴۴.....	«کفویت» در جاهلیت.....
۴۴۵.....	«کفویت» در اسلام.....
۴۴۶.....	مشرکان چه اشخاصی هستند؟.....
۴۴۹.....	مهریه در جاهلیت و اسلام.....
۴۶۰.....	بررسی علل نفقه در اسلام.....
۴۶۲.....	«عقد» و ولایت بر آن در جاهلیت و اسلام.....
۴۶۵.....	«جهاز» در جاهلیت و اسلام.....
۴۶۶.....	ولیمه.....
۴۶۹.....	فصل دوم: انواع ازدواج‌ها در جاهلیت و اسلام.....
۴۷۰.....	۱. نکاح عادی و معمولی: «زواج البعوله».....
۴۷۱.....	۲. نکاح شغار.....
۴۷۲.....	۳. نکاح بدل یا معاوضه.....

۴۷۳	۴. نکاح ضیمن، مقت یا میراث.....
۴۷۵	۵. نکاح مخادنه.....
۴۷۸	۶. ازدواج رهط.....
۴۸۱	۷. نکاح بقاء (مسافحه) یا زنا.....
۴۸۶	۸. وراج الاسر یا اماء.....
۴۸۷	۹. نکاح مباحضه.....
۴۸۸	۱۰. نکاح متعه.....
۴۹۳	ازدواج اسلام.....
۴۹۵	تعدد زوجات.....
۴۹۷	علل و فواید تعدد زوجات.....
۵۰۱	نقش اسلام در چند مورد.....
۵۰۶	زنانی که ازدواج با آنان حرم نبوی اسلام حرام کرد.....
۵۱۱	ازدواج با زت پسر خوانده حلال است.....
۵۱۳	فصل سوم: «طلاق» و «عده» در جاهلیت و اسلام
۵۱۴	مقدمه.....
۵۱۴	طلاق در جاهلیت و اسلام.....
۵۱۹	شرایط طلاق در اسلام.....
۵۲۴	اقسام طلاق در جاهلیت و اسلام.....
۵۲۳	دوری گزیدن از زن در حال حیض در جاهلیت و اسلام.....
۵۲۴	نصرانی‌ها حکمی در باب منع نداشتند.....
۵۲۵	«عده» زن در جاهلیت و در اسلام.....
۵۵۵	فصل چهارم: جایگاه مرد و زن در خانواده جاهلی و اسلامی از دیدگاه قرآن
۵۵۶	مقدمه.....
۵۵۶	جایگاه زن و مرد در خانواده جاهلی.....
۵۶۲	جایگاه زن در خانواده و جامعه اسلامی.....
۵۶۲	موارد و اصول تساوی زن و مرد (ده اصل).....

۵۶۸	رابطه‌ی حقوق طبیعی و هدفداری طبیعت
۵۷۲	مناسبات زن و مرد در خانواده
۵۷۳	معنای قوامیت و «درجه دلاشتن» مرد بر زن
۵۷۴	ارزیابی تفضیل مرد بر زن
۵۷۹	فصل پنجم: جایگاه فرزند دختر و پسر در خانواده جاهلی و اسلامی از دیدگاه قرآن
۵۸۰	مقدمه
۵۸۰	جایگاه دختر و پسر در خانواده جاهلی
۵۸۵	مقدمه و روش تحقیق
۵۸۹	فصل ششم: حقوق خانوادگی در جاهلیت و اسلام از دیدگاه قرآن
۵۹۰	بررسی علل و مصادیق ارث در جاهلیت
۵۹۰	مقدمه
۵۹۰	حقوق والدین
۵۹۴	حقوق فرزندان
۵۹۶	نامگذاری از دیدگاه اسلام
۵۹۸	«رضاعه» و شیر دادن در جاهلیت و اسلام
۶۰۱	عقیقه
۶۰۱	اختتان
۶۰۳	نهی و لحاق
۶۰۵	تبنی (پسر خواندگی)
۶۰۸	خلع و طرد
۶۰۹	یتیم
۶۱۱	وصیت
۶۱۲	ارث در جاهلیت و اسلام
۶۲۳	نتیجه گیری
۶۳۲	فهرست منابع و مآخذ

چکیده:

برای فهم قرآن، باید فضای حاکم بر آن روز جامعه را درک کنیم؛ زیرا قرآن در تخطیب بلاغی جامعه نازل گردیده است، در رساله حاضر، در چهار بخش به گوشه‌ای از این مهم پرداخته شد است. در بخش اول پس از بررسی واژگان مربوط، جهل و جاهلیت به تفصیل، همراه با احوالات بررسی گردید و چنین حاصل آمد که «جاهلیت» از دیدگاه قرآن معیارهایی دارد از قبیل: «حمية الجاهلية»، «حكم الجاهلية»، «تبرج الجاهلية»، «ظن الجاهلية» که در هر یک از این موارد هر جامعه‌ای باشد، آن جامعه، جامعه جاهلی خواهد بود؛ گرچه اکنون به صد ساله است ساله قبل از بعثت «جامعه جاهلی» گویند.

در بخش دوم، مواجهه قرآن با ادیان موجود در جامعه جاهلی از قبیل: «حنفاء»، یهود، نصاری، مجوس، صابئین بررسی و نتیجه چنین شد که اسلام ریشه در «حنیفیت» دارد و «حنفاء» هسته اصلی مسلمانان را تشکیل دادند. یهود بیشترین نفوذ را در آن جامعه داشته و بیشترین درگیری را نیز با اسلام داشته است. پس از آن و به ترتیب نصاری، صابئین، مجوس بوده‌اند. و در نهایت اسلام با همه این ادیان، رضایت داد که زیر پرچم اسلام با مسالمت و بدون توطئه بر عقیده خود بمانند که ﴿لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾.

در بخش سوم، عقاید موجود در بین جاهلیان از قبیل، بت پرستی، ملک پرستی، شیطان پرستی، توتم پرستی و هر نوع شرک از دیدگاه قرآن بررسی گردید. و این که

قرآن اقدام به براندازی آن نموده و بیشترین مبارزات قرآن و پیامبر با شرک و جهت استقرار حاکمیت «الله» و «توحید» بوده است.

در بخش چهارم، خانواده و مسائل آن از دیدگاه جاهلیت و اسلام و تغییراتی که قرآن برای استحکام بیشتر خانواده و رفع فساد از جامعه انجام داد، بررسی گردید. طلاقها و ازدواج‌های متعدد جاهلی را که اکثر آن، همراه با روسپی‌گری، فحشاء و ظلم به زنان بود، محدود نمود. از ظلم به زنان و دختران در خانواده جلوگیری کرد و کرامت آنان را بازگرداند. حقوق خانوادگی از قبیل حقوق والدین، فرزندان، وصیت، ارث قانونمند نمود.

کلید واژه: قرآن، جاهلیت، حنیف، حنفاء، صابئین، یهود، نصاری، مجوس، بت‌پرستی، شیطان‌پرستی، بت‌پرستی، توت‌پرستی، خانواده، ازدواج، طلاق، حقوق والدین، حقوق اولاد، وصیت، ارث.

شناخت قرآن، وظیفه‌ای الهی است که باید از زوایای مختلف انجام پذیرد. همان گونه که ساخت سخنان بزرگان و سیاستمداران و پی بردن به عمق معنای آن مبتنی بر آشنایی با سبک و سلیقه و شیوه تفکر و در چه شرایطی و در چه فضایی گفته شده است قرآن نیز که بالاترین سطح و مستورات الهی است که برای بشر و برای انسان‌های آن روزگار و در جامعه جهانی آن زمان به خصوص، نازل شده است از این قاعده مستثنی نیست. در این کتاب برآنیم تا نخست با ادیان موجود در آن جامعه و عقاید باطل آن روز آشنا شویم. در ادامه برای شناخت بهتر این کلام الهی تلاش کرده و فضای آن روز جامعه جاهلی را بشناسیم تا کلام الهی را در آن بزم نوش کنیم و از طرفی تأثیر کلام الهی را بر ادیان موجود آن روز یهود، نصاری، مجوس و عقاید باطل، از قبیل بت پرستی، ملک پرستی، ستاره پرستی و امثال آن بدانیم در نظر دوم تأثیر دین اسلام و قرآن در دفاع از مظلومان و زنان در محیط خانواده و جامعه بررسی شده است. بخش بعدی می‌تواند بررسی تأثیر اسلام بر اقتصاد، سیاست، اخلاق، آداب، رسوم و فرهنگ آن روز مورد بررسی قرار گیرد و سپس تأثیر اسلام بر جهان آن روز، راتر از جنبه جزیره تفحص گردد و در ادامه راه تأثیر قرآن بر جهان امروز قرار گیرد که اثرات مثبت‌ها به صورت مرتبط ادامه یابد هم در فهم قرآن مآثر بوده و هم تأثیر این مائده آسمانی را به بشریت بهتر درک خواهیم نمود علاوه بر آن اگر مورخی نیز بخواهد تاریخ صدر اسلام و جاهلیت آن روز را خوب بشناسد باز بهترین منبع، قرآن خواهد بود. زیرا قطعی الصدور و به اتفاق مسلمانان غیر محرف است. البته چون این هدف بزرگ فراتر از یک جلد کتاب بود، قدم اول برداشته شد، تا باعثد که به توفیق الهی خودم یا

دیگران در تکمیل این هدف قدم‌های والاتری بردارند. و خطاهای مرا نیز که هیچ نویسنده‌ای مبرا از خطا نیست جبران نمایند.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از همه‌ی کسانی که مرا در فراهم نمودن این اثر یاری نمودند تشکر کنم؛ به ویژه از همکاران عزیزم جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر سیدرضا مؤدب که از راهنمایی‌های خود مرا بهره‌مند نمودند و جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر احمد عابدی ریاست محترم دانشگاه علوم قرآن و حدیث که در این اثر مشوق من بوده و زمینه‌ی آن را فراهم نمودند.

www.ketab.ir